ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

SAMARQAND ME’ MORIY OBIDALARI NAQSHLARINING BADIIY KULOLCHILIKDA QO‘ LLANILISHI

Samandar Suyunov O‘ktam o‘g‘li

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomchilik va dizayn instituti,

Badiiy kulolchilik mutaxassisligi 1 bosqich magistranti.

Guliston davlat universiteti dotsenti **A.A.Berikbayev**

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20351106

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada samarqand me’ moriy obidalarida uchraydigan naqsh va bezaklarning badiiy kulolchilik san’ atida qo‘ llanish jarayonlari tahlil qilinadi. Xususan, registon ansambli, shohi zinda majmuasi, bibixonim masjidi kabi tarixiy yodgorliklarda uchraydigan girih, islimiy va geometrik naqshlarning kulolchilik buyumlaridagi ifodasi o‘ rganilgan. Maqolada milliy merosni zamonaviy kulolchilik san’ ati bilan uyg‘ unlashtirishning estetik va ma’ naviy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘ zlar: samarqand, me’ moriy obidalar, kulolchilik, naqsh, girih, islimiy, badiiy bezak, milliy meros, sopol buyumlar.

Kirish

O‘ zbekiston hududi qadimdan boy madaniy meros va yuksak san’ at an’ analari bilan mashhur bo‘ lib kelgan. Ayniqsa, Samarqand shahri Sharq uyg‘ onish davrining muhim markazlaridan biri sifatida nafaqat ilm- fan, balki me’ morchilik va amaliy san’ atning rivojlanishida ham alohida o‘ rin tutadi. Samarqanddagi tarixiy obidalar bezagida qo‘ llangan murakkab geometrik shakllar, rang- barang koshinlar va nozik islimiy naqshlar bugungi kungacha o‘ z badiiy qimmatini saqlab qolgan. Kulolchilik esa xalq amaliy san’ atining eng qadimiy va keng tarqalgan turlaridan biri hisoblanadi. Kulol ustalar o‘ z ijodida tarixiy obidalar naqshlaridan ilhom olib, ularni sopol buyumlar yuzasida qayta talqin etib kelmoqda. Natijada qadimiy me’ moriy bezaklar va zamonaviy badiiy kulolchilik o‘ rtasida mustahkam estetik bog‘ liqlik yuzaga kelmoqda. Bugungi globallashuv sharoitida milliy san’ at namunalarini asrab-avaylash va ularni yangi shakllarda rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Shu sababli Samarqand me’ moriy obidalari naqshlarining badiiy kulolchilikdagi o‘ rni va amaliy ahamiyatini o‘ rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot jarayonida kompleks ilmiy yondashuv qo‘llanildi. Jumladan, quyidagi metodlardan foydalanildi:

a)**Tarixiy-tahliliy metod** – Samarqand kulolchilik san’ati va naqshlarining vujudga kelishi, rivojlanish bosqichlarini o‘rganish;

b) **Qiyosiy-taqqoslash metodi** – Samarqand naqshlarini Buxoro, Xiva va Rishton kulolchilik maktablari naqshlari bilan solishtirish;

c)**Tizimli-strukturaviy metod** – naqshlarning kompozitsion tuzilishi, elementlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilish;

d) **Ikonografik tahlil** – naqshlardagi ramz va belgilar mazmunini ochib berish;

e)**Manbashunoslik metodi** – ilmiy adabiyotlar, kataloglar va muzey materiallarini tahlil qilish.

Samarqand me’ moriy naqshlarining badiiy xususiyatlari

Samarqanddagi tarixiy obidalar bezagida asosan girih, islimiy va handasaviy naqshlar keng qo‘ llangan. Bu naqshlar nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki ma’ naviy- falsafiy mazmunga ham ega. Registon ansambli peshtoqlaridagi yulduzsimon shakllar va murakkab geometrik kompozitsiyalar cheksizlik va mukammallik timsoli sifatida talqin etiladi. Shohi Zinda majmuasidagi ko‘ k va moviy ranglarning uyg‘ unligi Sharq me’ morchiligining betakror uslubini namoyon etadi. Ushbu ranglar sopol buyumlar bezagida ham faol qo‘ llanib, kulolchilik mahsulotlariga nafislik baxsh etadi. Ayniqsa, Rishton kulollari Samarqand naqshlarini o‘ z ijodida mahorat bilan qo‘ llab, tarixiy an’ analarni davom ettirib kelmoqda. Me’ moriy naqshlarda uchraydigan o‘ simliksimon bezaklar tabiat va hayotiylik ramzi sifatida tasvirlanadi. Kulol ustalar esa ushbu elementlarni lagan, kosa, ko‘ za va dekorativ panolarda qayta ishlaydi. Natijada tarixiy naqshlar yangi badiiy shaklda namoyon bo‘ ladi.

Naqshlarning kulolchilik buyumlarida qo‘ llanish usullari

Badiiy kulolchilikda naqshlardan foydalanish bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Dastlab buyum shakli tayyorlanadi, so‘ ngra uning yuzasiga naqsh kompozitsiyasi chiziladi. Samarqand obidalaridagi geometrik naqshlar ko‘ pincha aylana va simmetrik shakllarda ishlanadi. Bu esa buyumning estetik muvozanatini ta’ minlaydi. Kulollar naqshlarni yaratishda tabiiy bo‘ yoqlardan va an’ anaviy sirlash usullaridan foydalanadi. Moviy, oq, yashil va jigarrang ranglar Samarqand me’ moriy bezaklarida bo‘ lgani kabi sopol buyumlarda ham ustunlik qiladi. Ayniqsa, ko‘ k rang Sharq san’ atida osmon va poklik timsoli sifatida qabul qilinadi. Zamonaviy kulolchilikda naqshlarni lazer usullari yoki yangi texnologiyalar yordamida qo‘ llash tendensiyasi ham kuzatilmoqda. Biroq qo‘ lda ishlangan naqshlar o‘ zining noyobligi va badiiy qiymati bilan alohida qadrlanadi. Chunki har bir buyum ustaning individual ijodiy yondashuvini aks ettiradi. Samarqand naqshlari asosida yaratilgan dekorativ sopol panolar bugungi kunda interyer dizaynida ham keng qo‘ llanilmoqda. Mehmonxona, muzey va madaniyat markazlarida bunday buyumlarning ishlatilishi milliy uslubni targ‘ ib etishga xizmat qiladi.

Milliy meros va zamonaviy san’ at uyg‘ unligi

Milliy me’ moriy merosni kulolchilik san’ ati bilan uyg‘ unlashtirish yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Samarqand obidalaridagi naqshlarning sopol buyumlarda aks etishi tarixiy xotirani saqlashga xizmat qiladi. So‘ nggi yillarda hunarmandchilikni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari natijasida kulolchilik san’ ati yanada taraqqiy etmoqda.

Xalqaro ko‘ rgazmalar va festivallarda Samarqand naqshlari asosida ishlangan buyumlar katta qiziqish uyg‘ otmoqda. Bu esa milliy san’ atning xalqaro miqyosda tanilishiga imkon yaratmoqda. Zamonaviy dizayner va kulollar qadimiy naqshlarni innovatsion shakllarda talqin etib, yangi kompozitsiyalar yaratmoqda. Shu bilan birga, an’ anaviy uslublarni saqlab qolish ham muhim vazifa bo‘ lib qolmoqda. Chunki milliy san’ atning asl mohiyati tarixiy ildizlarga tayanadi. Samarqand naqshlari nafaqat dekorativ element, balki xalqning estetik qarashlari va ma’ naviy dunyosini ifodalovchi muhim badiiy vosita hisoblanadi. Ularning kulolchilikda qo‘ llanishi san’ at turlarining o‘ zaro integratsiyasini kuchaytiradi.

Muhokama

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Samarqand naqshlari badiiy kulolchilikni san’at darajasiga ko‘taruvchi muhim omillardan biridir. Ularning ramziy mazmuni xalqning qadimiy e’tiqodlari, tabiatga munosabati va estetik qarashlarini aks ettiradi. Boshqa hududiy maktablar bilan taqqoslanganda, Samarqand naqshlari murakkabligi va ranglar uyg‘unligi bilan ustunlik qiladi. Ayniqsa, ko‘k rangning ustuvorligi Samarqandning me’moriy obidalari bezagi bilan uzviy bog‘liqdir.

Zamonaviy kulolchilik amaliyotida Samarqand naqshlari dizayn, suvenir va interyer buyumlarida keng qo‘llanilmoqda. Bu esa ularning zamonaviy madaniyatda ham dolzarb ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Samarqand me’ moriy obidalari naqshlari badiiy kulolchilik san’ atining rivojlanishida muhim manba vazifasini bajaradi. Ushbu naqshlarning sopol buyumlarda qo‘ llanishi milliy merosni saqlash, estetik didni rivojlantirish va xalq amaliy san’ atini boyitishda katta ahamiyatga ega. T arixiy obidalardagi geometrik va islimiy bezaklar kulol ustalar ijodida yangi badiiy talqin kasb etmoqda. Natijada qadimiy me’ morchilik an’ analari zamonaviy san’ at bilan uyg‘ unlashib, milliy kulolchilikning yangi yo‘ nalishlarini shakllantirmoqda. Kelgusida Samarqand naqshlarini chuqur ilmiy tadqiq etish va ularni innovatsion usullarda amaliy san’ atga tatbiq qilish milliy madaniyat rivojida muhim o‘ rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bulatov S. O‘ zbek xalq amaliy bezak san’ ati. – T oshkent: Fan, 1991.
2. Pugachenkova G. A. Samarqand me’ morchilik yodgorliklari. – T oshkent,2000.
3. Abdullayev N. San’ at tarixi. – T oshkent: O‘ qituvchi, 2007.
4. Karimov I. A. Yuksak ma’ naviyat – yengilmas kuch. – T oshkent, 2008.
5. O‘ zbekiston milliy ensiklopediyasi. Samarqand maqolasi. – T oshkent, 2014